

Galmiche, Xavier

**"A jen smích tu množí rozdíl řečí" : J.J. Langer jako čtenář J.N. Štěpánka, aneb,
Koncese trivialitě**

Bohemica litteraria. 2011, vol. 14, iss. 2, pp. [23]-32

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115736>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

XAVIER GALMICHE

„A JEN SMÍCH TU MNOŽÍ ROZDÍL ŘEČÍ“

J. J. Langer jako čtenář J. N. Štěpánka aneb Koncese trivialitě

Klíčová slova: Veselohra, fraška, Josef Jaroslav Langer, Jan Nepomuk Štěpánek, předbřeznové období (*Vormärz*), katharsis, národní stereotypy, špatný vkus, plebejství, kýč.
Mots-clefs: Comédie, farce, Josef Jaroslav Langer, Jan Nepomuk Štěpánek, *Vormärz*, catharsis, stéréotypes nationaux, mauvais goût, goût plébéien, kitsch.

“Ici, la différence des langues ne multiplie que le rire”.

J. J. Langer lecteur de J. N. Štěpánek ou la concession à la trivialité

Résumé

Cette étude analyse le texte que Josef Jaroslav Langer écrivit en 1841 pour servir de prologue rimé à la farce *Tchèque et Allemand* de J. N. Štěpánek. Au terme d'une argumentation qui nous paraît révélatrice de l'atmosphère du *Vormärz*, l'auteur du *Jour à Kocourkov* y présente ce classique du répertoire comme une façon humoristique de traiter des conflits entre nationalités. Cette œuvre de circonstance peut être considérée dans sa dimension sociopolitique (elle désigne la comédie comme contrepoint à l'édification des stéréotypes, et comme catharsis à la haine) mais aussi esthétique : en défendant le bon gros rire de la farce, Langer justifie l'imitation du vulgaire et du mauvais goût au nom du bien commun et l'humour gras. L'esprit consent ainsi à la trivialité, préluant à l'intégration acceptée dans les pratiques littéraires modernes du kitsch et du plébéien.

Parodie, satira, karikatura: způsoby humorného vyjádření rozvíjené v průběhu 19. století v českých zemích utvářejí jednu z neprávem opomíjených kapitol v estetických, a zejména v literárněvědných studiích. Jednoho dne bude třeba analyzovat důvody této relativní lhostejnosti, která je tím více udivující, že humor je považován za výrazný atribut české národní identity. Lze se domnívat, že podobně jako v psychoanalýze je jev sám zastírán vlastní důležitostí; avšak jedním z pragmatických důvodů tohoto zvláštního mlčení je zdrženlivost textů, které 19. století o humoru zanechalo. Chtěl bych se zde vrátit k textu, který je přehlížen, ačkoli byl vydán už dávno, a který Josef Jaroslav Langer věnoval frašce Jana Nepomuka Štěpánka *Čech a Němec*, neboť podle mého názoru předkládá interpretaci společenské úlohy komična v době, kdy se upevňovaly moderní národní identity: prostřednictvím koncese trivialitě zachycuje humor jako násilí zasahující současně (sociální) vztah k bližnímu i (estetická) měřítko vkusu.

Čech a Němec

Mezi hojnými žánry literární komické kultury, které oživovaly předbřeznové období (*Vormärz*), bylo zejména divadlo vhodné k tomu, aby se stalo rezonanční deskou veřejného citění, zvláště prostřednictvím nejpobulárnějších děl (a konkrétně šířením *Volkspiels* podle rakouského způsobu). *Čech a Němec*, veselohra Jana Nepomuka Štěpánka z roku 1812,¹ obsahuje několik makarónských pasáží² a je překladem-adaptací německé hry *Kauderwelsch* [Hatmatilka] slezského autora Gotthilfa von Baumgarten.³ Banální milostná zápletky v této frašce líčí, jak rodiče krásné Kačenky odmítnou dát její ruku českému studentovi Javorníkovi a upřednostní německého, a jak se domnívají, bohatého nápadníka. Nicméně komično spočívá, jak rozvoj zápletky odhaluje, v obtížích, ba dokonce v poruchách komunikace mezi příslušníky obou společností.⁴ *Jirka* (Štěpánek mu dal české jméno, i když v replikách v němčině je logičtěji nazýván *Georg*) se postupně vyjevuje jako ubohý Němec, který je omezen svým jazykem a navíc se nevyzná ani ve svém vlastním prostředí. Příběh dává pragmatické ponaučení o bilingvistu (je praktické umět si poradit ve dvou jazycích a vyhnout se tak nedorozumění) a otevírá identitární úvahu, která nepostrádá jistou úzkost ze vzájemné cizosti sousedů. Zároveň vytyčuje morální systém, v němž je kvalita postavy úměrná vytríbenosti jazyka (nebo jazyků), jimiž hovoří: tato jazyková etika se stane základem moralizování „komedií jazyka“, podle nichž bylo možno načrtnout srovnatelnou blízkost různých zemí střední Evropy, v té době usilujících o budování moderní národní kultury;⁵ z nich je dnes nejslavnějším českým příkladem *Fidlovačka* Josefa Kajetána Tyla.

Proslov k frašce

Fraška *Čech a Němec* vzbudila během 20. století politický zájem těch osobností, jimž záleželo na česko-německém soužití,⁶ a současně narazila na povýšený

¹ *Čech a Němec*, inscenace z roku 1812, vyd. v Praze u J. F. Fetterla 1816; použitá edice: Praha, Mikuláš & Knapp 1871.

² Petr Mareš je nazývá „humornými slovními hříčkami“, in „*Also: Nazdar!*“: *aspekty textové vícejazyčnosti*, Praha, Karolinum 2003, s. 69.

³ Viz Dalibor Tureček, *Rozporuplná souměřitost: německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*, Praha, Divadelní ústav 2001; František Černý a kol., *Dějiny českého divadla II*, Praha, Academia 1969, s. 116–117. „V předmluvě k prvnímu vydání hovoří dramatik o tom, že k *Čechu a Němci* byl inspirován starší zpěvohrou *Hatmatilka*.“ Tamtéž, s. 117.

⁴ Mareš, op. cit.

⁵ Kapitola *Das Volkstheater als Bestätigung der österreichischen Identität* takto sleduje komplementárnost děl rakouských autorů Raimunda a Nestroye, Maďara Gáala a Čecha Tyla, in Zoran Konstantinovič & Fridrun Rinner, *Eine Literaturgeschichte Mitteleuropas*, Innsbruck, Studien Verlag 2003, s. 204–206.

⁶ Klub českých a německých divadelních pracovníků, založený v listopadu 1935 z iniciativy

postoj akademické literární kritiky, která v ní viděla jen ořepaný kus z repertoáru a makarónskou veselohru hrubého zrna.⁷ Téměř nikdo přitom neodkázal na text Josefa Jaroslava Langeru (pocházející bezpochyby z roku 1841, vydaný však až roku 1861).⁸ Tento „proslov k frašce *Čech a Němec*“⁹ (viz celý text v příloze) ukrývá cenná poučení o percepci Štěpánkova textu následující generací, která formovala pojmy národní kultury a vyjádřila se ke vztahu s německou kulturou. Chtěli bychom ukázat, že Langerův text lze číst jako důležité svědectví reflexe úlohy komična v politické antropologii kultury, zahrnující otázku konfliktů společenství.

Proslov je báseň o 82 rýmovaných heterometrických verších, ale vlastně se jedná o typ prologu pojatého téměř jako jarmareční vychvalování před představením, přesněji o to, čemu se tehdy říkalo *deklamovánka*: příležitostný proslov spíše slavnostního rázu. Proslov, který byl napsán se zápalem, ale bez velké slohové vytríbenosti, je pozoruhodný svým obsahem, vedoucím diváky k chápání frašky jako ponaučení o spolužití. Verše na uvítanou se snaží hned zpočátku vytvořit pouto mezi tématem hry a národním profilem publika:

„Buď uvítán, kdo rád se pozasměje.
Když něco k smíchu mluví se a děje,
Buď uvítán! – Ač samé jen vlastence
Tu poslouchati bychom rádi viděli,
Přec máme rádi také jinozemce; –
Dnes ať nás jazyk žádný nedělí,
Nebotě chcem provozovat „*Čecha i Němce*“,
A pročež ať se Čech i Němec veselí!“ (v. 1–8)

Za tímto přívětivým úvodem vzápětí následuje rozsáhlá, takřka skličující pasáž (v. 9–68) uvádějící historické epizody násilných střetů mezi Čechy a Němci. Langer, který se bezpochyby nechal vést *Kronikou českou* Václava Hájka z Libočan, sleduje historický vývoj od časů příchodu Slovanů až po konec středověku (lze si všimnout, že referenční dobou jsou dávné časy v širokém smyslu, což je reprezentativní pro romantický pohled, zatímco „barokní“ období – chápané

komunistických sympatizantů a za přispění německých umělců, kteří uprchli do Československa, uspořádal demonstrativně turné po Sovětském svazu, kde měl reprízu *Čech a Němec* v internacionalistické a antifašistické inscenaci, jejíž premiéra se konala roku 1936 v Praze ve Stavovském divadle (viz Artur Závodský, „Über einen Zeitabschnitt der progressiven Beziehungen des tschechischen und deutschen Theaters in böhmischen Ländern“, *Maske und Kothurn* 12, 1966, n° 2/3, s. 186–196).

⁷ Karel Krejčí, *Jazyk ve vývoji společnosti*, Praha, Jaroslav Podroužek 1948, s. 50.

⁸ Josef Hanuš lapidárně zmíní „zajímavý Proslov ku provozování hry Čech a Němec“ v kapitole věnované Langerovi, in *Literatura česká devatenáctého století*, 2. díl, Praha, Jan Laichter, 1903, s. 652.

⁹ „Ten proslov k „Čechu a Němci““, podle dopisu J. J. Langeru Vlastimilu Frantovi ze 4. dubna 1831, otištěného V. F. [Václavem Filipkem], in *Spisy Jaroslava Langeru*, Kober & Markgraf, díl 2., Praha 1861, s. 515. Originál se nachází ve fondu J. J. Langeru v PNP. Je nadepsán Proslov dějopisný.

v českém měřítku jako 17. a značná část 18. století – přiláká pozornost pozdějších generací). Langer zachycuje Zábójův boj proti německým útokům:

„Ne z oněchno, ze starožitných časů,
Když Zábój k boji českou volal chasu,
A proklínal jest Němce, vyhnav jej
Se svými lvy a narodními sbory...“ (v. 9–12)

Evokuje vnitřní rozepře Čechů v době husitských válek pod bičem „strašného Žižky“ (v. 14–19), ale zejména se věnuje vyličení krveprolití vedených Němci:

„Němci tehdáž udělali sobě chtěje
Slavné veselí a kvas i ples,
Navraždili sobě Čechů ná tisíce;
A, by k bojům rozplamenili svůj hněv,
Natočili si a pili českou krev.
Ba, co dím to? Nepili ji, ale chlatali!“ (v. 23–28)

... a Čechy:

„Nevykouřil se však z náder českých hněv!
Jedna krutost dvě stě potvor porodila,
A v společném toku česká i německá krev
Počet řek nám v naší vlasti rozmnožila,
Až se nad tím zhrozil sám náš lev!“ (v. 47–51)

Nemůžeme než být zasaženi uhranutým výčtem vzájemných ukrutností a týrání, prosyceným nepřátelskou rozkoší, která brání smíru. Nit těchto obrazů je nicméně nakonec přetržena prudkým návratem k rozumu:

„Ha! Kam jsi mne zavedla, má obraznosti?
Pryč z těchto časů prchni, duchu můj,
Za něž Němec již se hanbil dosti,
A do kterých věků ani Čechu možno není
Pohlednouti vesele a bez zardění.
Obraz tento, bratří, veselejší bude,
Ježž Vám vystavíme snažnou péčí...“ (v. 59–65)

Veselohra, pro niž je tento text jen „prologem“, je tak prezentována jako východisko pro nastolení rozumu a jako vzor budoucí tolerance:

„Vznikne-li však přece někdy
Mezi Čechami a Němci boj:
Touto nadějí se každý koj,
Že to bude pouze chvalné vynikání,
Asi takové, co v našem dnešním hraní...“ (v. 74–78)

Násilí a jeho vymítání: figury jazykové připustky

Krátce řečeno, smích (toto slovo je v textu podtrženo: „*A jen smích tu množí rozdíl řečí*“) funguje jako vymítání násilí. (Lze se domnívat, že v kulturním kontextu prodchnutém řeckou antikou Langer dobře znal aristotelovskou teorii katarze vhodné pro divadlo.)¹⁰ Langer explicitně, ale snad i implicitně, přehnaně, až karikaturně krutým líčením minulých konfliktů, přiznává smíchu regulační funkci umožňující překonat společenskou družností instinkt násilí, který, jak se zdá, mezi národy samovolně působí. Kultura nesnadně překonává základní podněty přirozenosti; v textu se objevuje jako pragmatický program společenská smlouva stvořená z obtížně dosažené tolerance a blízká civilizovanému ideálu biedermeieru. Text totiž mezitím potvrzuje:

„Teď jest Čech a Němec jedno tělo,
Maje v moci řeči dvoje;
A protož hle, byt i oběma se rukoum chtělo,
Nepovstanou mezi nimi boje.
Čech uhlíček drží, Němec klade síru,
A snaží se světlo rozdělati v miru“ (v. 68–73).

Tento obraz přímo naráží na otázku bilingvismu pojatého v duchu Štěpánkovy frašky jako obezřetné, pragmatické opatření, předcházející hrozbám konfliktů, i za cenu několika nedorozumění, jimž je lépe se zasmát:

„Člověk člověkem je všude,
A jen smích tu množí rozdíl řečí“ (v. 66–67).

Autor uzavírá přáním, aby z někdejšího nepřátelství dnes přežila pouze zdravá umělecká soupeřivost (v. 75–82).

Tento pacifismus se realizuje v rétorických figurách Proslovu od samého úvodu pozoruhodným obratem jazykové připustky („*Ač samé jen vlastence tu poslouchati bychom rádi viděli, / Přec máme rádi také jinozemce*“) motivující další vývoj textu. Vzpomínky na velké násilí jsou naznačeny zámlkou, podle modelu: dnešní Češi a Němci jsou „*Ne z oněchno, ze starožitných časů, / Když Záboj [...] proklínal jest Němce*“ (v. 9–11) atd. V evokaci minulých válčení je krutost vystřídána návratem rozumu, který zažene zbloudilou představivost („*Ha! Kam jsi mne zavedla, má obraznosti?*“, v. 59). Tento výrazný přerýv vyjadřuje potřebu učinit rozhodnutí schopné rázně skoncovat s fascinací násilím. Evokace vršíci

¹⁰ V edici Horatiova listu o básnickém umění, vydané roku 1827 (*Q. Horatii Flacci De Arte poetica liber*; opatřené předmluvou a poznámkami v latině, stejně jako dvojím překladem do češtiny a němčiny), Karel Šimon Macháček (1799–1846) přirovnával latinského satirika k Aristotelovi a Ciceronovi (ale také k mnohým německým myslitelům, od Lessinga po Jeana Paula), aby posoudil kvalitu a morální stránku děl (rozebíral podle těchto kritérií Kotzebuova díla o amorálnostech, jakkoli založených na dobrých myšlenkách, s. 91; cit. podle Karla Svobody, *Antika a česká vzdělanost: od obrození do první války světové*, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 95).

minulá krveprolití a pudící k útočnosti je tu tedy jen proto, aby útočnost byla tím lépe zkrocena, aby se vštípila zkušenost v sebeovládání: „Tenkrát ve vlasti to arci jináč bylo, / Než to u nás nacházíme dnes; / *Aniž, bohdá! bude to tak někdy více*“ (v. 20–22).

Tuto rétoriku jazykové přípustky lze interpretovat jako stylistický odraz sociální, historické, ba dokonce ideologické myšlenky přípustky (tedy jakési „formy-smyslu“). V obecném kontextu 30. let 19. století a revolučního romantismu (který rozpálil mladého českého ducha sledujícího jak červencovou revoluci ve Francii, tak polské povstání roku 1831) se totiž citelně radikalizovaly ideologické postoje: diskrétní opětovné uvedení kanonických postav českého protestantismu (učence a mučedníka Jana Husa a vojevůdce Jana Žižky) v literatuře oživilo nový výklad třicetileté války: byla prezentována již ne jako návrat Čech do lůna katolické ortodoxie zaštitěné habsburským Rakouskem, ale jako národní tragédie, násilné přetržení náboženské a teologické reformační tradice, která začala být ztotožňována s demokratickým myšlením – a tato vize historie se prosadila jako hlavní motiv českého národního hnutí a zůstává v platnosti dodnes. Tato militantní koncepce, hojně doložená mezi Langerovými současníky, například u Máchy a Karla Sabiny,¹¹ vyvrátila irénickou vizi (zejména idylický pacifismus „klasicistického“ spisovatele Jana Kollára) pěstovanou spisovatelem klasicismu. Nově nastupující generace vlastenců vytvořila historickou koncepci, v níž je česko-německý vztah chápán jako antagonistický. Je záhodno si povšimnout, že k této zásadní evoluci přispěly samy formy satiry, zvláště proto, že živě ilustrovaly definici (v etymologickém smyslu vymezení) jedněch (*my*) a *druhých*: humoristický text často tíhne k přesnému vyjádření vztahu jedné skupiny k jiné v úsilí o vyjádření odlišnosti, ba výlučnosti. V této souvislosti není ani sám žánr *deklamovánky* nevinný, neboť řečník (autor) se obrací k publiku spřízněných posluchačů (lidí jemu rovných a jejich okolí), které je v kontextu „stolních společností“ (*Tischgesellschaften*), předchůdců moderních spolků a klubů, nerozlučně stmeleno pocitem soudržnosti v dobrém i zlém: a jestli tyto texty rozesmějí, pak proto, že pojednávají o jinakosti problematické, kterou lze snáze zesměšňovat než ji vyřešit.¹²

Proslov k *Čechu a Němci* interpretuji jako moment, kdy Langer, vábený touto agonistickou vizí, ji současně zavrhuje, protože podřívá obvyklé zábrany proti násilí. Konstatování střetů mezi společenstvími (a dlouhý seznam historických precedentů, které je zdá se prokazují) může zpětně ospravedlnit a jakoby zdvojit

¹¹ Josef Zmr vyličil rozšíření husitské tematiky napříč touto generací, ovlivněnou zejména germanofonním autorem Karlem Herloszsohnem (1802–1849, v Praze pod jménem Herloš), viz „Proměna pojetí českých dějin v díle Karla Hynka Máchy“, *Filosofický časopis*, r. 58, 2010/3, s. 351–362.

¹² Produkce nejslavnější stolní společnosti, *deutsche Tischgesellschaft*, je obvykle považována za jedno z míst, kde vznikl moderní německý antisemitismus; viz Stefan Nienhaus, *Geschichte der deutschen Tischgesellschaft*, Tübingen, Niemeyer 2003; o českém kontextu viz Jindřich Toman, „Mumlání, špatná němčina a nedostatek poetického citu. Židé v kontextu českého nacionalismu 30. a 40. let 19. století“, in *Slavme slavně slávu Slávov slavných. Slovanství a česká kultura 19. století*, ed. Zdeněk Hojda – Marta Otllová – Roman Prahl, Praha 2006, s. 352–360.

hledání nouzového východiska, smíchu namísto rvačky: tam, kde chybí bratrství, nás fakt, že se bavíme se sousedem, nebo na jeho účet, odrazuje od myšlenky ho zabít: „A jen smích“ (nikoli násilí) „tu množí rozdíl řečí“. Divadlo ze všech žánrů nejlépe uvolňuje nahromaděné napětí, protože při kolektivním představení nápodobou boje nebo války odkaluje vášně.¹³ Užitím jazykové přípustky Langer přistupuje k „provádění exorcismu“. Je příznačné, že odkaz na protestantismus, diskrétně rehabilitovaný autory národního obrození (sám Langer napodobuje Komenského *Labyrint světa ve svém Dni v Kocourkově*) a často chápaný jako opodstatnění diskursu o národní výlučnosti, je v Langerově proslovu použit, aby naopak zvýraznil kulturní společenství zrozené ze staletého českoněmeckého soužití. Proto obraz „Čech uhlíček drží, Němec klade síru“, tedy – dle pravidel žánrové scénografie – jakási zživotnělá metafora mírotvorného osvícenství, je také alegorií kontinuity české (husitské) a německé (luteránské) reformace.¹⁴

Estetická přípustka

Estetická přípustka má ovšem i druhou stránku: ve své vlastní tvorbě se Langer jeví jako vytříbený autor, zejména v prózách, kde v duchu osvícenské filozofické bajky v návaznosti na Sterna¹⁵ a Wielanda vykresluje malodušnost společnosti, která ho obklopuje, užitím žertovného motivu Kocourkova.¹⁶ Tato díla byla určena úzkému kruhu vzdělaných a vášnivě zaujatých čechofonních čtenářů. Můžeme se ptát, jaký důvod – kromě touhy bránit českou literární tvorbu za každou

¹³ Badatel Jiří Skalička vydvihl v Langerově korespondenci pasáž, která dobře označuje, nikoli bez cynismu, čin jakožto derivát myšlenky vyvolané nudou: „Neboť známoť jest, že kdo žádné určité zábavy v Kocourkově nemá, a při tomže mladý jest, zdá se býti nebezpečný, a takového že rádi na vojnu berou; proč? Aby byl zaneprázdněn; nebo člověk, nemající nic jiného dělati, rád přemejšlí, a kdo myslí, tenť již eo ipso hřeší.“ Langerův dopis Karlu Vinařickému 15. listopadu 1831, citovaný v „Obrozenském Kocourkově“, in *Václavkova Olomouc 1962*, Ostrava, Krajské nakladatelství 1964, s. 67–75.

¹⁴ Tento obraz je součástí ikonografického kódu protestantismu: geneze reformace byla totiž často symbolizována trojím obrazem „předků a zakladatelů“, jak právě zapalují pochodeň pravé víry – Angličan John Wyclif se chápá uhlíku, Čech Jan Hus k němu přikládá plamen, Němec Martin Luther vrhá na svět světlo zapálené pochodně (viz *Ikony* Théodora de Bèze). Svou náklonností k reformaci pojaté jako národní paradigma se Langer podíli na jednom z hlavních bojů českého národního obrození.

¹⁵ Sterne byl víc než jeho krajané a víc než Voltaire velkým vzorem literární emancipace, která doprovázela opožděné šíření osvícenství v habsburské říši. Badatelka Růžena Grebeníčková o něm hovoří jako o „rozmarném slohu“ („Sternovství v české próze předbrežnové“, in *Proudy české umělecké tvorby 19. století, Smích v umění*, Praha, ČSAV 1991, s. 18–27).

¹⁶ Žert Bohdanecký rukopis, *Časopis Českého musea*, 1831, pak komické vyprávění Den v Kocourkově, *Časopis Českého musea*, 1832, jsou jen jednou z ilustrací módy „Nového Kocourkova“, středoevropské adaptace antického vzoru „města hlupáků“. Xavier Galmiche, „Une Europe de ploucs. Les Nouvelles-Abdères en Europe centrale ou la concession à la trivialité“, in Ewa Paczoska, Mateusz Chmurski (eds.), *Modernizm(y) Europy Środkowej, Przegląd Filozoficzno-Literacki*, n° 2 (28), Wydawnictwo Wydziału Filozofii i Socjologii UW (v tisku).

cenu – podnítil Langeru k vychvalování Štěpánkovy obhroublé frašky, když ne jako prostředku, který měl bez ohledu na vkus posloužit národní svornosti. Tento postoj – který opět uvádí do českého kontextu starý „hanswurstský spor“ germanofonního světa 18. století¹⁷ a v konečném důsledku ospravedlňuje použití hrubých prvků lidové tradice mravním, a tedy očišťujícím posláním umění – může být hodnocen jako populistický. Tento postoj totiž odůvodňuje používání nízké poetiky společenskou potřebností. Jde o okázalé gesto ospravedlňující imitaci vulgárna obecnou prospěšností, které esteticky čerpá poněkud pochybné potěšení z pohrávání si s nevkusem a hrubým humorem. Proslov k *Čechu a Němci* je tedy gestem, které má upozornit, že duch přitakává triviálnosti: je předejrou ke schválení a začlenění kýče a plebejství do literární praxe.

Z francouzštiny přel. H. Bočková ml.

¹⁷ Viz vývoj „dramatu zlaté střední cesty“, pojednaný v „Das Drama der guten Mitte“, in *Volksstück. Vom Hanswurstspiel zum sozialen Drama der Gegenwart* von Hugo Aust, Peter Haida und Jürgen Hein; hrsg. von Jürgen Hein, München, C. H. Beck, 1989, s. 61–80.

Josef Jaroslav Langer (1806–1846)

Proslov k frašce *Čech a Němec* podle doslovu (V. F.), in *Spisy Jaroslava Langera*, Kober T. II, s. 516-520

Bud' uvítán, kdo rád se pozasměje.
 Když něco k smíchu mluví se a děje,
 Bud' uvítán! – Ač samé jen vlastence
 Tu poslouchati bychom rádi viděli,
 Přec máme rádi také jinozemce; – 5
 Dnes ať nás jazyk žádný nedělí,
 Nebotě chcem provozovat „*Čecha i Němce*“,
 A pročež ať se Čech i Němec veselí! –
 Ne z oněchno, ze starožitných časů,
 Když Záboj k boji českou volal chasu, 10
 A proklínal jest Němce, vyhnav jej
 Se svými lvy a narodními sbory
 Až za dvě řeky a za páté hory.
 Ba ani z oněch věků, neznajících míry,
 Když Čechové se rvali pro slávu své víry, 15
 Když strašný Žižka sobě pletl vence,
 A ve svém rozhorlení silou blesku
 Vše smrtícího, jaksi po staročesku,
 Z vysokánských oken házel nevlastence.
 Tenkrát ve vlasti to arci jinak bylo, 20
 Než to u nás nacházíme dnes;
 Aniž, bohdá! bude to tak někdy více.
 Němci tehdáž udělati sobě chtějíce
 Slavné veselí a kvas i ples,
 Navraždili sobě Čechu ná tisíce; 25
 A, by k bojům rozplamenili svůj hněv,
 Natočili si a pili českou krev.
 Ba, co dím to? Nepili ji, ale chlastali;
 Nebo takové jsou tenkrát časy nastaly,
 Že Čech, byť i učený byl, byť i svatý, 30
 Dražší nebyl, nežli za dva zlatý!
 Tehdy jakás *potvora* zde v Čechách žila,
 A ta mnoho tisíc dědů podávila – .
 Padesátihubá *Kaňka*! *) v každém podletí
 Nosili jí Němci mnoho nových obětí; 35
 Nakoupivše, jak jsem pravil, po dvou zlatých,
 Hejna mužů, matek, šedivců a dětí,
 Házeli je, zpívající mnoho žalmů svatých,
 Do hlubokých tlam té saně, jako smetí!
 Ale nenasytili ji; – neboť přísné nebe 40
 Potrestalo spravedlivě jejich klam,
 Že jsou mnoho nevíňátek místo sebe
 Vházeli té potvoře do hladových tlam!
 Nezavřelať Kaňka dřív svou hubu,
 Až dostala obětníky do svých zubů. – 45
 Voda ze mnohých se jezer vykouřila,
 Nevykouřil se však z náder českých hněv!

Jedna krutost dvě stě potvor porodila,
 A v společném toku česká i německá krev
 Počet řek nám v naší vlasti rozmnožila, 50
 Až se nad tím zhroutil sám náš lev!
 Čechové tu, kde jen Němce chytit mohli,
 Necht' to měli dobrého anebo obludu,
 Zasmolili všechny pevně do sudu,
 A když tyto vězením podobné lodě 55
 Pustili jsou po divoké Labské vodě,
 Tuť hle zvolal mnohý slepý vlastenec:
 „S Bohem zrado! – vrat se šťastně do Němec!“ –
 Ha! kam jsi mne zavedla, má obraznosti?
 Pryč z těch časů prchni, duchu můj, 60
 Za něž Němec již se hanbil dosti,
 A do kterých věků ani Čechu možno není.
 Pohlednouti vesele a bez zardění.
 Obraz tento, bratří, veselejší bude,
 Ježž Vám vystavíme snažnou péčí; 65
 Člověk člověkem je všude,
 A *jen smích* tu množí rozdíl řečí.
 Teď jest Čech a Němec jedno tělo,
 Maje v moci řeči dvoje;
 A protož hle, byt i oběma se rukoum chtělo, 70
 Nepovstanou mezi nimi boje.
 Čech uhlíček drží, Němec klade síru,
 A snaží se světlo rozdělati v miru.
 Vznikne-li však přece někdy
 Mezi Čechami a Němci boj: 75
 Touto nadějí se každý koj,
 Že to bude pouze chvalné vynikání,
 Asi takové, co v našem dnešním hraní,
 Aby slavné světa publikum
 K počínání pochvalu jim zatleskalo, 80
 A nás Čechy, jichžto slávu kryje rum,
 Znova na divadlo světa vyvolalo!

*) *Kaňka* slouhy šachty blíž Hory Kutné, kamž prý Němci nalapaných nebo nakvapených Čechů množství vházeli.